

Як правильно позначати використання ШІ в наукових та освітніх матеріалах*

Розглянуто питання правильного та прозорого позначення використання штучного інтелекту в наукових та освітніх матеріалах. Проаналізовано практичні підходи до фіксації участі ШІ у створенні текстів, презентацій, методичних матеріалів та магістерських робіт з акцентом на етичних, правових та академічних аспектах. Представлено рекомендації щодо методологічного оформлення позначень, орієнтовну оцінку частки внеску ШІ, а також перелік технічних інструментів для виявлення ШІ-контенту. Окремо порівнюються українські та міжнародні нормативні й методичні підходи до використання ШІ в освіті, що дозволяє сформувати практичні орієнтири для педагогів, науковців і здобувачів освіти щодо дотримання академічної доброчесності та цифрової етики.

Ключові слова: штучний інтелект, ШІ, академічна доброчесність, авторство, освіта, наукові матеріали, цифрова етика, етичне використання ШІ, освітні технології, методичні рекомендації.

Nataliia Rublova. How to Indicate Usage of AI in Academic and Educational Materials Correctly.

The issue of correct and transparent indication of the use of artificial intelligence (AI) in academic and educational materials is examined in the article. Practical approaches to documenting AI involvement in the creation of texts, presentations, methodological materials, and master's theses are analyzed, emphasizing ethical, legal, and academic aspects. Recommendations are provided for methodological notation, approximate evaluation of AI contribution, and an overview of technical tools for detecting AI-generated content. It is also compared Ukrainian and international regulatory and methodological frameworks for AI use in education, offering practical guidance for educators, researchers, and students to ensure academic integrity and digital ethics.

Keywords: artificial intelligence, AI, academic integrity, authorship, education, scientific materials, digital ethics, ethical AI use, educational technologies, methodological recommendations.

У міру того як штучний інтелект (ШІ) дедалі активніше інтегрується в освітній та науковий процес, **постає важливе питання:** як коректно і прозоро позначати його використання в авторських матеріалах. Це стосується як академічної доброчесності, так і етики цифрової взаємодії. Відсутність чітких вказівок щодо ролі ШІ у створенні текстів, презентацій, тестів чи досліджень може призвести до непорозумінь, зниження довіри до результатів роботи або навіть звинувачень у плагіаті.

Виклад основного матеріалу. Правильне позначення використання ШІ починається з усвідомлення його ролі у створенні контенту. Тобто, якщо ШІ був використаний як інструмент для генерації тексту, перекладу, редагування, структурування або візуалізації, це слід чітко вказати в примітці, передмові або методичному коментарі.

Наприклад, у науковій статті можна зазначити: «Частина тексту згенеровано за допомогою штучного інтелекту (Microsoft Copilot), після чого автор здійснив редакторське доопрацювання». Така формула дозволяє зберегти авторську відповідальність і водночас бути прозорим щодо джерел допомоги.

У роботі здобувача можна зазначити: «для візуалізації та структурування тексту (створення таблиць, діаграм, графіків) використано штучний інтелект (Microsoft Copilot), після чого автор здійснив редакторське доопрацювання». Така формула дозволяє зберегти авторську відповідальність і водночас виокремити, де саме, на яких етапах роботи та в якому обсязі використовувався ШІ.

У навчальних матеріалах, особливо тих, що подаються на різноманітні конкурси, публікуються або використовуються для оцінювання, також важливо вказувати, чи використовувався ШІ для створення завдань, візуалізацій або пояснень.

Наприклад, у методичних рекомендаціях можна додати фразу: «Ілюстрації до теми створено за допомогою генеративного ШІ на основі текстових описів автора». Це не лише демонструє доброчесність, а й сприяє розвитку цифрової культури серед педагогів і здобувачів освіти.

Варто також розрізняти рівень участі ШІ: чи був він лише технічним інструментом (наприклад, перевірка орфографії), чи виконав творчу функцію (генерація тексту або зображення). У першому випадку достатньо

* При написанні статті використано Microsoft Copilot для генерування таблиць, добору прикладів.

загального зауваження, у другому – бажано конкретизувати, яку саме частину матеріалу створено за допомогою ШІ, а у деяких випадках, особливо в академічних роботах, – доцільно додати окремий розділ або додаток із описом використаних цифрових інструментів.

Таким чином, правильне позначення використання ШІ у роботах, матеріалах, публікаціях, дослідженнях тощо – це не формальність, а прояв академічної відповідальності, етичної зрілості та цифрової грамотності усіх учасників освітнього процесу, що дозволяє зберегти баланс між інноваційністю та доброчесністю, між автоматизацією і людською творчістю. У майбутньому такі позначення можуть стати обов'язковими елементами академічного стилю, подібно до бібліографічних посилань або декларацій про конфлікт інтересів.

Якщо підсумувати, то **автором вважається фізична особа чи група осіб**, які поставили завдання ШІ, здійснили контроль над процесом, внесли змістові або редакторські правки. ШІ не має правосуб'єктності, тому не може бути зазначеним як автор або співавтор (згідно з Цивільним кодексом України, Законом «Про авторське право», позицією WIPO та ЮНЕСКО).

Позначення участі ШІ (див табл. 1)

У наукових статтях, посібниках, презентаціях тощо рекомендується зазначати:

У вступі або методології:

«Цей матеріал створено з використанням інструментів штучного інтелекту (наприклад, Copilot, ChatGPT) для генерації тексту, структурування змісту та стилістичної адаптації. Остаточне редагування здійснено автором.»

У примітці або виводах:

«Зміст частково сформовано за допомогою ШІ. Автор несе відповідальність за достовірність і відповідність матеріалу академічним стандартам.»

У списку джерел (за потреби):

OpenAI. ChatGPT. Дата звернення: [місяць, рік]. URL: <https://chat.openai.com> Microsoft Copilot. Дата звернення: [місяць, рік]. URL: <https://copilot.microsoft.com>

Як правильно позначати використання ШІ в магістерській роботі

У вступі або методології

«Під час підготовки роботи частково використовувалися інструменти штучного інтелекту (наприклад, Copilot, ChatGPT) для генерації текстових фрагментів, структурування змісту та стилістичної адаптації. Остаточне редагування та наукове обґрунтування здійснено автором самостійно.»

У виводах або додатках

«Фрагменти тексту, створені за допомогою ШІ, перевірено на відповідність академічним стандартам і адаптовано автором.»

У списку джерел (за потреби)

OpenAI. ChatGPT. URL: <https://chat.openai.com> (дата звернення) Microsoft Copilot. URL: <https://copilot.microsoft.com> (дата звернення)

Який рівень запозичень допустимий?

МОН України не встановлює єдиного порогу, але більшість закладів освіти орієнтуються на: ≤ 20–25 % текстових запозичень (за результатами антиплагіатної перевірки); ≤ 5 % прямих цитат без належного оформлення вважається порушенням, тоді як ШІ-текст без редагування може бути розцінено як запозичення або плагіат, якщо не позначений належним чином.

На що спиратися при перевірці та обґрунтуванні (див. табл. 2):

Державна антикорупційна програма – Захід 2.7.5.2.2, що стосується академічної доброчесності: <https://dap.nazk.gov.ua/zahid/432/>

Методичні рекомендації щодо академічної доброчесності (pdf) <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/03.-Dodatok-2-do-Programy.pdf>

Рекомендації НАЗК, що визначають ризики недоброчесності, зокрема, при використанні ШІ <https://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-33/zahid-1303/zahid-progress-6354/organ-7/154-1863771574-670cfbf775176.pdf>

Отже, визначити точний відсоток участі ШІ у створенні наукової чи освітньої роботи – складне завдання, оскільки ШІ не залишає технічного «підпису» в тексті. Проте існують практичні та етичні підходи, які дозволяють оцінити і задокументувати рівень його використання.

Таблиця 1

Практичні поради: як маркувати ШІ-контент

Формат	Як позначити
Наукова стаття	У методології: «Застосовано ШІ для генерації первинного тексту»
Освітній посібник	У передмові: «Матеріал створено за участю ШІ, редаговано автором»
Презентація	На титульному слайді або внизу: «З використанням Copilot/ChatGPT»
Відео або аудіо	У титрах або описі: «Сценарій частково створено ШІ»

На що спиратись при оформленні?

Джерело	Що враховувати
Закон України «Про освіту» (ст. 42)	Визначає академічну доброчесність як обов'язкову норму
Положення закладу освіти про кваліфікаційні роботи	Містить вимоги до самостійності, оформлення, перевірки
Накази МОН та внутрішні регламенти закладу освіти	Регламентують антиплагіатну перевірку, допустимі межі
Рекомендації НАЗК	Визначають ризики недоброчесності, зокрема при використанні ШІ

Як орієнтовно визначити частку ШІ в роботі Самооцінка автора

Це відверта фіксація автором, які частини були створені за допомогою ШІ.

У процесі створення наукових, методичних чи освітніх матеріалів із залученням штучного інтелекту (ШІ) важливо чітко визначити, яку частину контенту згенеровано або суттєво змінено за його допомогою. І саме тому самооцінка автора – це етична практика, яка передбачає свідоме й прозоре фіксування внеску ШІ в структуру, зміст, формулювання або візуальне оформлення роботи. Такий підхід сприяє збереженню академічної доброчесності, дозволяє уникнути непорозумінь щодо авторства та формує культуру відповідального використання цифрових інструментів.

Для орієнтовного визначення частки ШІ у роботі автор може застосовувати якісні та кількісні критерії. Наприклад, якщо ШІ використано для генерації чернетки тексту, але автор повністю його переписав, частка ШІ буде мінімальною (до 10 %). Якщо ж ШІ створив структурований конспект, який автор лише доповнив прикладами, – частка може становити 30–50 %. Якщо ШІ згенерував повний текст, автор же тільки перевіряв його на достовірність і стилістичну відповідність – частка ШІ може перевищувати 70 %. Важливо не лише оцінити обсяг, а й урахувати глибину впливу ШІ на зміст і логіку роботи. Оскільки чітких вимірюваних чи нормативно узгоджених критеріїв поки що не існує, все це повністю у площині відповідальності та самосвідомості автора.

Рекомендовано вказувати частку ШІ у вступі, методичному коментарі або технічній примітці до роботи.

Наприклад, формулювання можуть бути такими: «Текст створено з використанням

генеративного ШІ (орієнтовно 40 % контенту)», «Візуалізації згенеровано за допомогою ШІ на основі авторських описів», «Оцінку письмових робіт здійснено автоматично з подальшим коригуванням педагогом» тощо.

Формулювання в методології або передмові: «Під час написання роботи використано інструменти ШІ для генерації окремих фрагментів тексту (до 20 %), структурування змісту та стилістичного редагування. Основні аналітичні висновки автор сформулював самостійно.»

Така практика не лише демонструє доброчесність, а й сприяє розвитку цифрової грамотності серед освітян, викладачів, здобувачів і науковців, у майбутньому вона може стати обов'язковим елементом академічного стилю.

Наведена табл. 3 допомагає авторів оцінити частку участі штучного інтелекту у створенні освітньої, наукової чи академічної роботи.

Таблиця 3

Орієнтовна частка участі ШІ в авторській роботі

Тип участі ШІ	Орієнтовна частка, %	Опис впливу ШІ	Приклади застосування
Мінімальна участь	1–5	Технічна допомога без зміни змісту	Перевірка орфографії, переклад окремих слів, уточнення термінів
Стилістичне редагування	5–10	Покращення стилю, узгодження термінів, переформулювання	Редагування наукового стилю, уникнення повторів, адаптація під академічні стандарти
Генерація окремих фрагментів	5–15	Створення визначень, прикладів, окремих абзаців	Вступ, короткі пояснення, приклади до теорії
Структурування тексту	10–20	Побудова логіки викладу, структури розділів, плану	Скелет роботи, заголовки, логічна послідовність, розподіл змісту
Візуалізація матеріалів	10–30	Створення графіків, діаграм, схем, карт знань	Автоматична побудова графіка успішності, схема будови клітини, інфографіка до теми
Обчислення, аналіз даних	15–40	Автоматичні розрахунки, статистичні узагальнення, побудова моделей	Обробка анкет, побудова гістограм, аналіз результатів тестування
Генерація чернетки з адаптацією	30–50	ШІ створює основний текст, автор доповнює, редагує, додає джерела	Методичні рекомендації, конспект уроку, наукова стаття з доопрацюванням
Повна генерація з мінімальним втручанням	60–80	ШІ створює весь текст, автор лише перевіряє достовірність і стилістику	Автоматично згенерована стаття, презентація, есе
Повна генерація без змін	90–100	Автор не вносить змін, лише подає результат	Повністю згенерований текст без редагування, шаблон без адаптації

Як користуватися таблицею:

– Оцінюйте не лише кількість слів, а й глибину впливу ШІ на зміст, логіку, структуру, візуальну подачу.

– Фіксуйте частку ШІ у вступі або технічній примітці, *наприклад*: «Орієнтовна участь ШІ у створенні тексту – близько 40 % (структурування, приклади, графіки)».

– Враховуйте комбіновану участь: наприклад, текст + візуалізація + редагування = сумарна частка 45–60 %.

Технічний інструментарій

Також для перевірки участі ШІ у виконанні тієї чи іншої роботи можна використати й технічні інструменти (котрі, на жаль, теж обмежено ефективні):

Антиплагіатні системи (Unicheck, StrikePlagiarism) – не виявляють ШІ, але можуть показати шаблонність або неприродну стилістику.

AI detectors (GPTZero, Copyleaks AI Content Detector) – дають орієнтовну оцінку, але не є офіційними (нормативно усталеними для перевірки) або точними.

В Україні ці системи **не мають юридичного статусу** і не можуть бути підставою для звинувачення в недоброчесності – лише використані як додатковий інструмент перевірки.

У табл. 4 подано найпопулярніші програми для перевірки контенту, створеного штучним інтелектом (антиботи / античати), актуальні станом на 2025 рік, котрі допомагають виявити текст, згенерований ChatGPT, Copilot, Gemini, Claude та іншими моделями (усі посилання активні).

Що варто знати:

– Жоден інструмент не дає 100 % точності, особливо якщо текст редагований вручну.

– Результати слід трактувати як орієнтовні, а не юридично обов'язкові.

– Найкраща практика – поєднувати AI-детектори з антиплагіатними системами (Unicheck, StrikePlagiarism).

Методичні та етичні документи (приклад, посилання, чеклисти)

Інструктивно-методичні рекомендації щодо використання ШІ в ЗЗСО. Розроблені МОН України. Містять принципи доречності, етичності, безпеки використання ШІ – <https://yakistosviti.com.ua/novyny/metodychni-rekomendatsii-shi>

Інструктивно-методичні рекомендації щодо використання ШІ в ЗВО. Розроблені МОН України. Містять принципи доречності, етичності, безпеки використання ШІ – <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2025/04/24/shi-v-zakladakh-vyshchoi-osvity-24-04-2025.pdf>

Рекомендації Уповноваженого з прав людини. Визначають ризики використання ШІ: дискримінація, порушення конфіденційності, маніпуляції. Наголошують на необхідності етичної експертизи освітніх алгоритмів – https://ombudsman.gov.ua/news_details/vikoristannya-shtuchnogo-intelektu-perevagi-ta-riziki-rekomendaciyi-upovnovazhenogo

Професійний стандарт викладача ЗВО. Включає цифрову етику, академічну доброчесність, відповідальність за контент, створений із використанням ШІ, – <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vykladach-zakladu-vyshchoi-osvity1466>

Професійний стандарт вчителя ЗЗСО. Включає цифрову етику, академічну доброчесність, відповідальність за контент, створений із використанням ШІ, – <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>

Таблиця 4

Технічні засоби для перевірки контенту, створеного штучним інтелектом

Назва інструменту	Опис	Посилання
Smodin AI Content Detector	Перевіряє текст на ймовірність створення ШІ. Підтримує .doc, .pdf, .csv	smodin.io
ISGEN.AI	Український AI-детектор. Визначає контент, створений ChatGPT, Claude, Gemini	isgen.ai/uk
GPTZero	Один із найвідоміших детекторів GPT-контенту. Використовується в освіті	gptzero.me
Originality.AI	Професійний інструмент для видавців і освітян. Виявляє GPT-3/4, Claude	originality.ai
Copyleaks AI Detector	Підтримує багатомовну перевірку, інтеграцію з LMS	copyleaks.com
Writer AI Content Detector	Простий онлайн-детектор для швидкої перевірки	writer.com
Content at Scale AI Detector	Визначає глибину участі ШІ у тексті	contentatscale.ai
Crossplag AI Detector	Орієнтований на академічну доброчесність	crossplag.com

Українські та міжнародні норми щодо використання ШІ в освіті

Аспект	Українські документи	Міжнародні документи
Академічна доброчесність	Закон «Про освіту», ст. 42 – заборона плагіату, фабрикації, списування	ЮНЕСКО (2021): ШІ не має порушувати доброчесність, має сприяти розвитку критичного мислення
Авторство контенту	Закон «Про авторське право», ст. 10 – право на визнання авторства, заборона використання без згоди	OECD AI Principles: контент, створений ШІ, має бути чітко маркований, авторство – прозоре
Захист персональних даних	Закон «Про захист персональних даних» – обмеження на обробку освітніх даних	GDPR (ЄС): обробка даних має бути законною, прозорою, з правом на видалення і пояснення
Етика використання ШІ	Концепція розвитку ШІ в Україні (2020) – потреба в етичних стандартах	ЮНЕСКО Recommendation on AI Ethics – принципи людиноцентричності, недискримінації, інклюзивності
Педагогічна доцільність	Інструктивно-методичні рекомендації МОН (2024): ШІ – доповнення, а не заміна викладача	Council of Europe: ШІ має підтримувати автономію викладача, не підміняти педагогічної взаємодії
Прозорість алгоритмів	Вимога пояснюваності в Концепції ШІ (2020), але без технічної деталізації	ЮНЕСКО + OECD: алгоритми мають бути пояснюваними, доступними для аудиту, особливо в освітньому оцінюванні
Цифрова компетентність	Профстандарт відповідного рівня освіти: володіння цифровими інструментами, етичне використання ШІ	DigCompEdu (ЄС): цифрова компетентність включає етику, доброчесність, критичне мислення щодо ШІ
Політика закладу освіти	Рекомендації МОН: розробка внутрішніх політик щодо використання ШІ у навчанні	ЮНЕСКО: кожна освітня установа повинна мати власну політику етичного використання ШІ

Висновки

– Українське законодавство вже охоплює ключові аспекти доброчесності, авторства та захисту даних, але не має окремого закону про ШІ в освіті.

– Міжнародні документи (ЮНЕСКО, OECD, GDPR) пропонують більш деталізовані етичні рамки,

особливо щодо прозорості алгоритмів і пояснюваності рішень (див. табл. 5).

– Українським закладам освіти рекомендовано розробити внутрішні політики, які поєднують національні норми з міжнародними стандартами.

Використані джерела

1. OpenAI. ChatGPT. URL: <https://chat.openai.com> (дата звернення: жовтень 2025).
2. Microsoft Copilot. URL: <https://copilot.microsoft.com> (дата звернення: жовтень 2025).
3. Державна антикорупційна програма – Захід 2.7.5.2.2. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/zahid/432/>
4. Методичні рекомендації щодо академічної доброчесності. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/03.-Dodatok-2-do-Programy.pdf>
5. Рекомендації НАЗК щодо ризиків недоброчесності при використанні ШІ. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-33/zahid-1303/zahid-progress-6354/organ-7/154-1863771574-670cfbf775176.pdf>
6. Закон України «Про освіту». Ст. 42. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
7. Закон України «Про авторське право». Ст. 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
8. Інструктивно-методичні рекомендації щодо використання ШІ в ЗЗСО. URL: <https://yakistosviti.com.ua/novyny/metodychni-rekomendatsii-shi>
9. Інструктивно-методичні рекомендації щодо використання ШІ в ЗВО. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2025/04/24/shi-v-zakladakh-vyshchoi-osvity-24-04-2025.pdf>
10. Рекомендації Уповноваженого з прав людини щодо використання ШІ. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/vikoristannya-shtuchnogo-intelektu-perevagi-ta-riziki-rekomendaciyi-upovnovazhenogo
11. ЮНЕСКО. Recommendation on AI Ethics. 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381137>
12. OECD AI Principles. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/ai-principles.html>
13. GDPR (ЄС). Regulation (EU) 2016/679. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng>